

АВТЕНТИЧНА РЕЛІГІЙНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ВІРУЮЧОГО: ВІД ТРАДИЦІЇ ДО ІДЕОЛОГІЇ

У статті досліджується феномен автентичної релігійності православного віруючого в його взаємозв'язках із релігійною традицією. Показано, що у православ'ї релігійна традиція та релігійна ідеологія можуть співіснувати, але, підпадаючи під значний вплив релігійної ідеології, православне віровчення зазнає маніпуляцій з боку влади, починає грати деструктивну роль у суспільно-політичному житті. Авторка доводить, що в такому разі релігія втрачає функцію миротворця, маргіналізується, отже, вироджується.

Ключові слова: автентична релігійність, релігійна традиція, релігійна ідеологія, православний віруючий, православ'я.

Hanna Kulagina-Stadnichenko

AUTHENTIC RELIGION OF THE ORTHODOX BELIEVER: FROM TRADITION TO IDEOLOGY

This article examines the phenomenon of authentic religiosity of an Orthodox believer in its relationship with religious tradition. It is shown that in Orthodoxy, religious tradition and religious ideology can co-exist, but, falling under the significant influence of religious ideology, the Orthodox creed is manipulated by the authorities and begins to play a destructive role in social and political life. The author proves that in this case, religion loses its function as a peacemaker, is marginalized, and thus – degenerates.

Key words: authentic religiosity, religious tradition, religious ideology, Orthodox believer, Orthodoxy.

Актуальність дослідження. Уже десятий рік Україна страждає від воєнної агресії Російської Федерації, що виявляється у знищенні людського та матеріального потенціалу, в окупації українських територій, геноциді українців за національною ознакою, а також перетворюється на війну релігійну. Наративи «руського міра», «священної війни» продуються, активно артикулюються, поширюються Російською православною церквою на чолі з патріархом Кирилом. Це тим більше алогічно, що за своїм призначенням релігія претендує на абсолютну істину у сфері моралі, етики, людських взаємин, апелює до людини як Божого образу. Вибудовуючи взаємозв'язок «людина – Бог», релігія стверджує свою адекватність, точне розкриття справжнього релігійного змісту, що відповідає віровченню, формує автентичну релігійність. На індивідуальному рівні автентична релігійність потребує релігійного самовизначення віруючого, ґрунтується на релігійних цінностях і релігійній традиції. Парадоксально, але релігійна традиція інколи вироджується в релігійну ідеологію, деконструє реальність, пропонує віруючому руйнівну картину світу, отже, закладає підвалини відповідної автентики в релігійність своїх вірних. Релігія втрачає здатність бути миротворцем, що порушує не лише регіональний, а й світовий баланс.

Метою дослідження виступає розгляд автентичної релігійності православного віруючого через діалектику проявів визначальних складників її

структури, якими постають релігійна традиція та релігійна ідеологія. Авторка має намір дослідити, як порушення балансу на користь релігійної ідеології може суттєво деформувати православне віровчення з огляду на традиційні віроповчальні норми, аж до його цілковитого руйнування. Механізми такої руйнації розглядатимуться на прикладі деградації релігійності вірян Православної церкви – послідовників Московського патріархату.

Ступінь розроблення проблеми дослідження. Наукова література тлумачить поняття автентичності (від грец. *αὐθεντικός* – справжній) як достовірність, відповідність тексту оригіналу або ж точне (адекватне) розкриття, тлумачення справжнього змісту. Під час вивчення автентичності особистості вказують на праці Р. Декарта, Дж. Локка, Д. Дідро, Й.Г. Гердера, Г.В.Ф Гегеля, у яких зазначається політичний контекст вільного індивідуалізму та необхідні чесноти під час взаємодії людини та суспільства¹. У сучасній американській і західноєвропейській екзистенціальній психології та гуманістичній психології автентичність розглядається як самоактуалізація у працях Д. Бьюдженталя, А. Ленгле, А. Маслоу, К. Роджерса, С. Мадді.

Представниками екзистенційного напряму у філософії М. Гайдегером та Ж.-П. Сартром автентичність пов'язується із самовизначенням

¹ Федан О. Теоретичний аспект поняття «автентичність» у філософських та психологічних науках. *Молодий вчений*. 2016. № 11 (38). С. 397–401.

особистості, здатністю бути автором свого життя, володіти власним буттям. Для М. Гайдеггера автентичність виступає не лише синонімом усвідомленого способу життя, а й засобом успадкування традицій у відносинах між індивідом і минулими поколіннями, прагненням бути відданим, правдивим щодо предків. Водночас акцентується на свідомому ставленні до традиції, можливості автентично діяти всупереч обставинам долі, підкреслюється самостійний, вільний вибір варіанту дій². Ще один представник екзистенціальної філософії Ж.-П. Сартр уважав, що автентичність являє собою моральне поняття, передбачає відповідальність за ризик бути собою, сповідувати власну ідентичність³. Дещо інше розуміння автентичності запропонував Ж. Дерріда, який надав йому сенсу відповідності, пов'язав із поняттям істинності. Ж. Дерріда розуміє автентичність як «зв'язок між тим, що говориться, і тим, що мається на увазі, оскільки істина привілейованим способом прив'язана до діалогу зі світом»⁴.

Основний виклад. Незважаючи на актуальність, розуміння автентичної індивідуальної релігійності дотепер не має однозначного тлумачення, не вивчено належним чином академічним релігієзнавством. Водночас урахування факту національної специфіки православних церков привертає увагу до особливостей релігійної практики віруючих, отже – самотності їхнього світовідчуття, що спирається на національні варіації сприйняття православного віровчення. У цьому контексті доречно казати про релігійну традицію, яка формувалась, успадковувалась за формою та змістом у певних історичних умовах функціонування конкретного суспільства.

З іншого боку, православ'я є релігією, з якою традиційно пов'язують явище цезаропапізму. І хоча термін «цезаропапізм» був уведений у XIX ст. німецьким ученим І. Гергенретером на позначення своєрідних відносин між імператорською владою та церквою у Візантійській державі, де голова світської влади фактично був головою церкви, проте за сучасних умов термін набув більш широкого тлумачення. Нині цезаропапізм означає використання державою Церкви як політичного інструменту, а священнослужителів – як державних чиновників. Отже, релігійна ідеологія постає ще одним важливим елементом у структурі автентичної релігійності православного віруючого. Ми передбачаємо, що релігійна традиція та релігійна ідеологія є базовими компонентами у структурі автентичної релігійності православного віруючого, які формують національну специфіку

православних церков.

У релігійному житті віруючого автентичність визначає сприйняття індивідом власної релігійності як цінності, важливим критерієм чого виступає відповідність моральних уявлень особистості тим, що заявлені у віровченні. Отже, автентична індивідуальна релігійність зумовлена потребою встановити зв'язок із священним, надприродним, постає значущим джерелом смислів, ресурсом для подолання життєвих криз, улікування ситуацій, що травмують, урегулювання конфліктів, водночас є невід'ємною від особистісної свободи віруючого.

Автентична індивідуальна релігійність православного віруючого може бути замкненою та відкритою. Перша з них тяжіє до ізоляціонізму, відокремленості від іншого й інших, акцентуацією людини на власних внутрішніх переживаннях священного, сконцентрованістю на особистісному релігійному досвіді. Друга визначає прагнення православного індивіда до з'єднання з іншим суб'єктом віри за збереження власної ідентичності (приналежності). Усвідомлення автентичності є передумовою розвитку своєрідності як окремого православного віруючого, так і віроповідного наряду, конфесії, а також національної культури чи інших культурних форм. У значенні «відповідність власній природі» термін «автентичність» широко вживається в сучасній філософській антропології, філософії культури, означає таке буття особистості, що характеризується єдністю сутності й існування⁵.

Реалізація автентичної індивідуальної релігійності православного віруючого неможлива без звернення до релігійної традиції, яка нині сприймається зразком духовності українського етносу та, з іншого боку, могла би виступати гарантом суспільно-політичної стабільності України.

В українській філософії феномен релігійної традиції не лише розглядався в церковній площині, а й поставав важливим елементом народної культури, був духовним привілеєм високоосвіченої людини, що надто актуалізувало етичну домінанту цього феномену (Г. Сковорода, П. Юркевич). Цей ракурс став визначальним для осмислення релігійної традиції українськими видатними діячами Церкви, богословами (П. Могила, І. Огієнко, В. Липківський, А. Річинський, С. Ярмусь та інші)⁶.

Однак за радянських часів релігійна традиція викривлено сприймалась «пережитком минулого», який має бути подоланим усією соціальною дійсністю, отже, ця проблема або не порушувалась

² Гайдеггер М. Буття і час. М. : Академічний проект, 2011. 460 с.

³ Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: Досвід феноменологічної онтології / пер. із франц., передмова і прим. Ст. Колядко. Видавництво : Серія "Philosophy". 2009. 928 с.

⁴ Дерріда Ж. Голос і феномен та інші праці з теорії знака Гуссерля. С.-П. : Алетейя, 1999. 208 с.

⁵ Автентичність. *Філософський енциклопедичний словник* / за ред. В. Шинкарука та ін. ; Національна Академія наук України ; Інститут філософії імені Г.С. Сковороди. Київ : Абрис, 2002. С. 7–8.

⁶ Колодний А. Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників. Київ : Інтерсервіс, 2017. 740 с.

узагалі, або розглядалась складовою частиною релігійного комплексу, не претендуючи на самостійний об'єкт наукового дослідження⁷.

Після здобуття Україною незалежності, з 90-х рр. минулого століття релігійна традиція поступово стає однією з головних тем соціальної філософії, релігієзнавства, соціології, соціальної психології, соціальної культурології, розглядається в парадигмі соціальних відносин. Нині у вивченні релігійної традиції враховується досвід усесвітньо знаних дослідників, зокрема, теорія соціальної дії М. Вебера, соціальної інтеграції Е. Дюркгейма, структурної цілісності Т. Парсонса, культурної ланки Б. Малиновського.

В українському академічному релігієзнавстві склався погляд на релігійну традицію, яка визначається елементами релігійно-духовної спадщини, що передаються і зберігаються протягом тривалого часу в діяльності Церкви або її окремих інститутів. Тут релігійна традиція виступає одним із видів релігійно-духовної наступності, орієнтує як на збереження попередніх надбань, так і на їх відтворення, розвиток; проявляється у вигляді усталених стереотипізованих норм поведінки віруючих, формах відзначення релігійних свят, обрядів, дотриманні звичаїв, наслідуванні ідей тощо⁸. Українське релігієзнавство активно послуговується досягненнями натуралістичної школи, виокремлює успадковані поколіннями віруючих природоморфні риси релігійних вірувань давніх українців.

Інтеграція віруючих навколо конкретної релігійної традиції може відбуватися завдяки протиставленню конфесій чи соціальних груп, що сповідують інші релігійні традиції. Таке протиставлення зумовлюється, зокрема, властивим кожній релігійній системі порівняльно-звинувачувальним богослов'ям, постає складовою частиною релігійної доктрини. Заслуговує на увагу думка відомого американського соціолога-теоретика Т. Парсонса щодо цілковитої дисфункціональності релігійної традиції в окремих соціально-історичних ситуаціях: коли йдеться про перешкоди в запровадженні сучасних технологій, методів організації праці у сфері економіки країни, посилення економічного застою тощо.

Окрім міжрелігійних конфліктів, за посередництва релігійної традиції може виникати конфлікт зі світськими організаціями. До того ж цей конфлікт буде нести подвійне навантаження: як факт соціальної дезінтеграції та внутрішньогрупового єднання. Чим більше відторгнення від зовнішнього світу, тим

міцніше внутрішньогрупове єднання. Ворожість до «чужих» створює відчуття спільності, спонукає шукати підтримки лише у своїх. Виявляється, що соціальний конфлікт і соціальна інтеграція можуть розглядатись у взаємозв'язку, виступати як два боки єдиного процесу суспільного розвитку.

Аналіз релігійної традиції як соціального феномену активізується у другій половині XIX ст. Унаслідок диференціації соціального устрою, що прогресує, постає питання щодо проникнення релігійних компонентів, зокрема релігійної традиції, до різних суспільних сфер: економічної, політичної, сімейної тощо. Це дозволило не лише розглядати релігійну традицію невід'ємною частиною соціального буття, а й використовувати її як ідеологію.

Критиком феномену релігійної ідеології, а саме інтеграції релігійної традиції у процес політичного моделювання, сприйняття її ідеологічним забезпеченням суспільно-політичних процесів державотворення, виступав Г. Гегель. Він уважав, що політичну модель держави не можна будувати на особливостях релігійної традиції, варто чітко відрізнити останню від державної ідеології. Вказуючи на соціальну значущість релігійної традиції, Г. Гегель не вбачає в ній засіб обґрунтування «істинного» соціального буття. Філософ визначає релігійну традицію як необхідну морально-поведінкову модель, що активно функціонує на рівні побутової свідомості та не потребує державно-ідеологічного оформлення.

Нині ситуація у сфері міжправославного діалогу в Україні засвідчує нову актуалізацію дискурсу «релігійна ідеологія». З огляду на сучасний етап українського державотворення важливо не лише осмислити феномен релігійної ідеології, а й з'ясувати особливості функціонування його варіативу у вигляді «православної ідеології», яка є неоднорідним явищем за своєю суттю, оскільки виходить із різних форм релігійної традиції народів. Передбачаємо, що автентичність індивідуальної релігійності православного віруючого відображатиме сконструйовані релігійною ідеологією матриці взаємин з іншим, інколи «чужим» світом.

Загалом, будучи окремим випадком, різновидом поняття «ідеологія», релігійна ідеологія претендує на роль духовного моноліту суспільства. Справді, будь-яка ідеологія покликана об'єднувати людей заради спільного життя та спільних дій навколо визначених, взаємопов'язаних одне з одним ідей, уявлень і переконань, міфів тощо. Як і релігія, ідеологія виходить зі «сконструйованої», тобто частково відрефлексованої, не до кінця пізнаної й осмисленої, реальності, орієнтована на задоволення практичних інтересів, потреб людини, має на меті контроль і управління діяльністю індивідів шляхом маніпулювання людською свідомістю. У будь-якій

⁷ Кулагіна-Стадніченко Г. Індивідуальна релігійність православного віруючого: у пошуках автентичності. *European Philosophical and Historical Discourse*. 2019. Volume 5. Issue 1. P. 123–128. URL: https://ephd.cz/wp-content/uploads/2019/ephd_2019_5_1/20.pdf; https://ephd.cz/?page_id=629&lang=cs.

⁸ Традиція релігійна. *Релігієзнавчий словник* / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 340.

ідеології з необхідністю присутній потужний ірраціональний компонент.

Спільних властивостей так багато, що з'являється спокуса не лише вважати ідеологію органічно властивою релігії, а й ототожнити обидва явища. Однак дослідники засвідчують відсутність релігійних джерел ідеології. Так, сучасна напруженість між православними церквами Київського та Московського спрямування зумовлена не стільки відмінностями їхніх релігійних традицій, скільки експлуатацією релігійної ідеології, що перебуває в активній стадії свого обґрунтування та практичного втілення бого-словами й інтелектуалами, зокрема, від російського православ'я. Україна не може не зважати на цей конфліктоген, що отримує не лише політичну чи релігійну, а й академічну підтримку установ Росії.

Наприклад, словник-довідник з політології московського Видавничого центру «Гардаріки», який спеціалізується на літературі для вищих навчальних закладів, тлумачить релігійну ідеологію як відносно цілісну систему ідейних уявлень, що використовує релігійну догматику та найзагальніші уявлення про релігійне походження світу для обґрунтування значущих інтересів влади та висування політичних вимог⁹. Російськими науковцями релігійна ідеологія вмотивовується суспільною потребою в ній, реалізується через виконання своїх функцій, а саме: пізнавальної, ціннісної (аксіологічної), мобілізації, регулювання, прогностичної. У написаному згідно з Державним освітнім стандартом Росії підручнику «Теорія політики» визначається, що релігійна ідеологія дає віруючому цілісний, завершений світогляд, який стосується, зокрема, його політичних поглядів і поведінки: «У релігійній свідомості все незрозуміле та непідвладне розуму компенсується вірою. Унаслідок цього для релігійного сприйняття немає невирішених проблем, зокрема й у сфері політики, немає питань без відповідей на них. Якщо вірянину буде щось незрозумілим у реальних подіях, то на це нададуть своє авторитетне судження релігійні лідери»¹⁰.

Автор російського підручника з політології Б. Ісаєв виокремлює «функцію мобілізації релігійної ідеології, коли здійснюється конкурентна боротьба із представниками інших релігій» і в цьому контексті зважає на її регулювальну функцію. Тут зауважимо, що йдеться про тенденцію, коли російське православ'я не лише претендує на «загальний регулятор суспільного й особистого життя», а й бере на себе роль арбітра у світоглядних виборах індивіда,

заперечує релігійну свободу, а водночас атеїстичне бачення світу, тоталітаризується, узурпує політичну владу з її повною на те згодою та заступництвом, перетворюється на частину політичного впливу російської держави. «У цьому розумінні, – пише Б. Ісаєв, – цілком слушна не позбавлена цинізму фраза Вольтера про те, що неможливо керувати навіть маленьким селищем, якщо воно заселене безбожниками. Релігія поєднує людей у спільноти, закликає дотримуватись моральних і політичних вимог»¹¹.

Як релігійно-політична ідеологія російське православ'я виконує і прогностичну функцію, тобто «моделює майбутнє суспільство, до якого закликає прагнути своїх послідовників», оскільки «має свій проєкт ідеального суспільно-політичного ладу на землі». Отже, висновує автор російського підручника з політології, «релігія часто скеровує, розвиває, упорядковує політичний розвиток суспільства». Натомість ціннісна (аксіологічна) функція релігійної ідеології обґрунтовується тим, що кожна релігія спирається на свою систему цінностей – зокрема політичних, допомагає віруючому прийняти та засвоїти політичні, а разом із ними – етичні та соціальні ідеали. Отже, до релігійних цінностей «входять уявлення про найдосконаліший суспільно-політичний устрій, вищу справедливість і про ті політичні партії й організації, що сприяють утіленню цих ідеалів у життя»¹². Це означає маріонетковість православної ідеології РПЦ, її узалежнення не лише від позиції влади, а й від диктатури окремих політичних структур (або ж окремих політиків), які допомагають російському православ'ю зберегти консервативні, а загалом антиісторичні фундаменталістські позиції.

Релігійна ідеологія стала цементуючою основою симбіозу російського православ'я й імперської влади, підґрунтям сумнозвісного «русского міра». Російські політологи переконані, що визнання деяких ідеологічних цінностей не лише сприяє засвоєнню індивідом норм і правил поведінки, а й формує його релігійні вподобання. Отже, можемо казати про формування автентичної релігійності православного віруючого Московського патріархату на цілком конкретних настановах російського політикуму з урахуванням специфічної релігійної ідеології, що традиційно відображає ментально властиві російському етносу, засвідчені всією історичною ретроспективою формування й існування відповідної форми цезаропапізму російського православ'я чинники маніпулятивних взаємин РПЦ та держави.

На наш погляд, головним деструктивом релігійної ідеології, як зумовленого системою

⁹ Вершинін Михайло, Василик Михайло. Політологія : словник-довідник. М. : Гардаріки, 2000. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Dict/index.php.

¹⁰ Ісаєв Б. Теорія політики : навчальний посібник. С.-П. : Пітер, 2008. С. 368. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3285.html>.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

суспільно-економічних відносин соціально-класового явища¹³, є конфліктне сприйняття світу, чітка поляризація останнього за смисловою віссю «друг – ворог», «свій – чужий». Такий підхід уможливив появу російського феномену «політичного православ'я», де чітко артикулюється ідея створеності православних росіян для війни¹⁴. Так, ще у 2004 р. сумнозвісний священник Всеволод Чаплін в інтерв'ю радіо «Эхо Москвы» назвав радикальні принципи побудови православної цивілізації, згідно з якими християнство матиме майбутнє в Європі, якщо воно знову навчить людей вмирати та вбивати. У 2007 р. та сама особа сформулювала доктрину «атомного православ'я», а саме: «Для православних віруючих набагато гірше згубити власну душу внаслідок нашестя атеїстів та іновірців на російську землю, ніж загинути у всесвітній ядерній катастрофі»¹⁵. У 2011 р. священник Іоанн Охлобистін заявив: «У нас не залишається іншого виходу, як знищити весь прогнилий світ із його вадами та байдужістю і накласти на себе руки в надії, що з тих чудом уцілілих людських істот з'явиться, нарешті, нове, краще людство»¹⁶. Тоді ж той самий священник виступив із «Доктриною – 77», згідно з якою «росіяни можуть зорганізуватися лише у двох випадках – у храмі для молитви і на полі бою для битви з ворогом»¹⁷. Риторика «священної війни» проти неправославного, неросійського, отже, гріховного, світу стала головним постулатом московського політичного православ'я, на ній ґрунтується доктрина «русского міра».

¹³ Ідеологія релігійна. *Релігієзнавчий словник* / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика. Київ : Четверта хвиля, 1996, с. 125.

¹⁴ Російський релігієзнавець Борис Кнорре у своєму інтерв'ю «Політичне православ'я як ідеологія, що виправдовує війну з усім світом» слушно помічає: «Політичне православ'я являє собою не релігію, а релігійну ідеологію, яка радикально відрізняється від релігії походження аж до прямих суперечностей між ними. Релігійні ідеології вільно обходяться з догматикою, священними текстами, схильні розширено тлумачити поняття «релігійна приналежність». Політичне православ'я претендує на деприватизацію релігії, на експорт відповідних релігійно-моральних норм за огорожу церкви, на те, щоб проникнути до всіх сфер суспільства і визначати життєві правила не лише релігійних, а й нерелігійних людей. А це передбачає лобіювання відповідних законів, тотальну переробку Конституції держави. Політичне православ'я відрізняється від фундаменталізму, якому властиве прагнення до інкапсуляції власного соціального простору, повернення до джерел саме в межах національного проекту, а політичне православ'я ставить набагато більші, глобальніші завдання», – інтерв'ю Наталії Зотової з релігієзнавцем, доцентом Вищої школи економіки Борисом Кнорре «Политическое православие как идеология, оправдывающая войну со всем миром» з'явилося на електронному ресурсі Єрусалимський портал «Символ віри», було передруковано «Новою газетою» під назвою «Соблазн ощущать себя героем «священной битвы» слишком велик» 20 січня 2016 р., що наступного дня з'явилося на порталі PICU. URL: https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/62248/.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

Українське православ'я формувалося в інших суспільно-політичних взаєминах із владою, соціумом, іншими релігійними системами, має відмінну від російського «народну ментальність»¹⁸. Важливо зрозуміти, від якої органічно не властиво йому ідеологічної спадщини РПЦ воно відмовляється, на яких, відмінних від останнього, світоглядних орієнтирах можливе становлення автентичної індивідуальної релігійності українського православного віруючого.

Зазначене вище сформулюємо у вигляді нижче-зазначених **висновків**.

Автентична релігійність православного віруючого, структурними компонентами якої виступають релігійна традиція та релігійна ідеологія, має особливості прояву в національному контексті. Взаємозумовленість розвитку соціальних відносин і релігійної традиції дозволяє висновувати про те, що соціальні зміни, конфлікти спричиняють суттєву трансформацію релігійної традиції, надто активізують її інтеграційно-деінтеграційну функцію.

За час свого існування вчення про релігійну ідеологію зазнало численних метаморфоз, однак завжди залишалось на вістрі уваги суспільства, а нині надто актуалізувалося з огляду на сучасний етап українського державотворення. Уважаємо, що релігійна ідеологія перетворюється на деструктивний, а подекуди й небезпечний світоглядний концепт, оскільки як система релігійних ідей вона не скерована на пошук божественної або ж богословської істини, захищає інтереси окремих груп людей, соціальних класів, політичних партій, чи окремих політиків. Прикриваючись ім'ям Бога, релігійна ідеологія політизується, представляє приватні цілі окремої соціальної групи (особи) у вигляді спільних уподобань великої групи віруючих індивідів. Засобом релігійної ідеології виступає маніпуляція суспільною й індивідуальною свідомістю.

Ідеологічний симбіоз православ'я та держави небезпечний тоталітарною моделлю державного устрою, за умов якого релігійна ідеологія обслуговує соціально-політичні запити, виступає міфічною побудовою, специфічною соціальною дійсністю, існування якої передбачає «не-знання», своєрідний «пізнавальний вакуум», відсутність чи неможливість застосування критичного потенціалу з боку суб'єктів цієї дійсності. З огляду на це будь-яка ідеологія є антимисленням. У тоталітарній державі православна ідеологія трансформується в державну релігію з особливими догматами, священними книгами, апостолами, боголюдьми, літургією, тощо. У такому разі держава стає ідеократичною системою,

¹⁸ Чорноморець Ю. Українське та російське православ'я: необхідність «перезавантаження». URL: https://risu.ua/ukrajinske-ta-rosiyske-pravoslav-ya-neobhidnist-perezavantazhennya_n52264.

у межах якої священнослужитель, який може тлумачити ідеологічні максими, виступає чиновником і політичним лідером водночас. М. Бердяєв називав такі суспільні моделі «зворотними теократіями», вказував на поворот «від старої теократії до нового середньовіччя, до нової сатанократії»¹⁹. Сакралізація влади історично постає складовою частиною релігійної традиції московського православ'я, що на нинішньому етапі набуває крайніх, заполітизованих проявів.

Українському православ'ю не властива суворота диктатура релігійної ідеології, відсутність релігійної свободи, свободи думки, світоглядної свободи. Натомість пафос російської православної ідеології полягає в її протиставленні культурі, як такій галузі людської автономії, де відсутня влада «системи приписів», однак домінує вільне й осмислене рішення індивіда, суб'єкта дії. Протягом тривалого часу культура зберігає й накопичує власне, не завжди трагічне чи негативне, знання про Бога. Проте православна ідеологія не визнає права на взаємини з Богом поза межами її самої. У такому разі можна казати про позакультурність, безкультурність, навіть антикультурність

релігійної ідеології, оскільки будь-яка ідеологія означає примат загального над одиничним, «ідеологічної структури» – над суб'єктом, що сприймає; «системи уявлень» – над живою особистістю.

Безособистісність релігійної ідеології розрахована на масове сприйняття, спрямована проти автентичності, індивідуальності, протилежна богослов'ю, яке за фактом свого існування завжди персоналістично. Загалом, ідеологія та християнство мають бути несумісними за визначенням. Бог – завжди далекий від будь-якої «метушні існування», а водночас надто близький до кожної живої істоти, не може бути ідеологізований. Де Дух Господній – там особистісна свобода, Логос, сенс, співмірність, мир. Натомість жорсткий ідеологічний, пафосно-невротичний «порядок» релігійної ідеології закономірно породжує «революцію свідомості».

Зауважимо деструктивний вплив релігійної ідеології та її варіанту – російського політичного православ'я. Для автентичної релігійності православного віруючого в Україні маркером православності має виступати заснована на толерантних взаєминах власна релігійна традиція.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Автентичність. *Філософський енциклопедичний словник* / за ред. В. Шинкарука та ін. ; Національна академія наук України ; Інститут філософії імені Г.С. Сковороди. Київ : Абрис, 2002. С. 7–8.
- Бердяєв М. Нове середньовіччя. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Nikolaj_Berdyayev/novoe-srednevekovoe/.
- Вершинін М., Василик М. Політологія : словник-довідник. М. : Гардарики, 2000. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Dict/index.php.
- Деррида Ж. Голос і феномен та інші праці з теорії знаку Гуссерля. С.-П. : Алетея, 1999. 208 с.
- Ідеологія релігійна. *Релігієзнавчий словник* / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика. Київ : Четверта хвиля, 1996. С. 125.
- Ісаєв Б. Теорія політики : навчальний посібник. С.-П. : Пітер, 2008. С. 368. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3285.html>.
- Колодний А. Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників. Київ : Інтерсервіс, 2017. 740 с.
- Кулагіна-Стадніченко Г. Індивідуальна релігійність православного віруючого: у пошуках автентичності. *European Philosophical and Historical Discourse*. 2019. Volume 5. Issue 1. P. 123–128. URL: https://ephd.cz/wp-content/uploads/2019/ephd_2019_5_1/20.pdf; https://ephd.cz/?page_id=629&lang=cs.
- Парсонс Т. Система сучасних суспільств. М., 1998. С. 70.
- Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: Досвід феноменологічної онтології / пер. із франц., передмова і прим. Ст. Колядко. Видавництво : Серія “Philosophy”, 2009. 928 с.
- Традиція релігійна. *Релігієзнавчий словник* / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика. Київ : Четверта хвиля, 1996. С. 340.
- Федан О. Теоретичний аспект поняття «автентичність» у філософських та психологічних науках. *Молодий вчений*. 2016. № 11 (38). С. 397–401.
- Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. Шинкарука та ін. ; Національна академія наук України ; Інститут філософії імені Г.С. Сковороди. Київ : Абрис, 2002. С. 7–8.
- Хайдеггер М. Буття і час. М. : Академічний проект, 2011. 460 с.
- Чорноморець Ю. Українське та російське православ'я: необхідність «перезавантаження». URL: https://risu.ua/ukrajinske-ta-rosiyske-pravoslav-ya-neobhidnist-perezavantazhennya_n52264.

¹⁹ Бердяєв М. Нове середньовіччя. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Nikolaj_Berdyayev/novoe-srednevekovoe/.

REFERENCES

- Authenticity. Philosophical Encyclopedic Dictionary. Under the editorship V. I. Shinkaruk and others. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Philosophy named after H.S. Skovoroda. K.: Abris, 2002, p. 7–8.
- Berdyayev, M. New Middle Ages. Electronic resource. Access mode: https://azbyka.ru/otechnik/Nikolaj_Berdyayev/novoe-srednevekovye/.
- Chornomorets, Y. Ukrainian and Russian Orthodoxy: the need for a “reboot”. Electronic resource. Access mode: https://risu.ua/ukrajinske-ta-rosiyske-pravoslav-ya-neobhidnist-perezavantazhennya_n52264.
- Derrida, J. (1999). Voice and phenomenon and other works on Husserl’s theory of the sign. St. P.: Aletheia, 208 p.
- Fedan, O. (2016). The theoretical aspect of the concept of “authenticity” in philosophical and psychological sciences. *Young Scientist*, № 11 (38), p. 397–401.
- Heidegger, M. (2011). Genesis and time. M.: Academic Project, 460 p.
- Isaev, B. (2008). Political theory: Study guide. St. P.: Peter, village. 368. Electronic resource. Access mode: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3285.html>.
- Kolodny, A. (2017). Religious life of Ukraine in the person of its leaders and researchers. K.: Interservice, 740 p.
- Kulagina-Stadnichenko, A. (2019). Individual religiosity of an Orthodox believer: in search of authenticity. *European Philosophical and Historical Discourse*. Volume 5, issue 1, p. 123–128. https://ephd.cz/wp-content/uploads/2019/ephd_2019_5_1/20.pdf; https://ephd.cz/?page_id=629&lang=cs.
- Vershinin, M., Vasylyk, M. (2000). Political science. Dictionary-reference. M.: Gardariy. Electronic resource. Access mode: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Dict/index.php.
- Parsons, T. (1998). System of modern societies. M., village 70.
- Philosophical Encyclopedic Dictionary. Under the editorship V. Shinkaruk and others. National Academy of Sciences of Ukraine, G.S. Skovoroda Institute of Philosophy. K.: Abris, 2002, p. 7–8.
- Sartre, J.-P. (2009). Jean-Paul Sartre Being and Nothingness: The Experience of Phenomenological Ontology. Trans. from French, preface and note. Art. Christmas carol Publisher: Series “Philosophy”, 928 p.
- The ideology is religious. Dictionary of religious studies. Under the editorship professors A. Kolodny and B. Lobovik. K.: The Fourth Wave, 1996, p. 125.
- The tradition is religious. Dictionary of religious studies. Under the editorship professors A. Kolodny and B. Lobovik. K.: The Fourth Wave, 1996, p. 340.